

A HUNYAD MEGYEI PESTES ÉS ODVAS BARLANGJAI

DÉNES GYÖRGY

1132 Budapest, Borbély u. 5. denes.gyorgy@freemail.hu

Abstract: In this paper we investigate the origin of the Pestes, Odvas and Berlog villages their names. These village occur in the Ruszka mountain.

Bevezetés

Karsztföldrajzi szókincsünk középkori elemeinek kutatása során — amelynek eredményeiről a 2002. évi Karsztfejlődés konferenciánkon számoltam be (*DÉNES 2002*) — a Hunyad megyei Ruszka-hegység keleti szélén két középkori és egy kora újkori településnév is fölkelte figyelmemet, amelyek névadásának indítéka esetlegesen barlang lehet. Egyikük Dévától délre a Ruszka-hegységben fakadó Peták-patak partján fekvő Árpád-kori **Pestés** település, a másik kettő pedig ugyanezen patak vízgyűjtőjéhez tartozó, de már a hegy fennsíkján fekvő két szomszédos, piciny hegyi falucska, a középkori **Odvas** és a szomszédos középkori Simaság kora újkori **Berlog** neve.

Elhatároztam, hogy helyszíni bejárást szervezek a Ruszka-hegység keleti sávjába, hogy megismerjem a terület karsztját, és földerítsem azokat az általam föltételezett barlangokat, amelyek az említett települések névadói lehettek.

Földrajzi-földtani kép és történelmi vázlat

A Ruszka-hegység, román nevén Poiana Ruscai, amelyet a szakirodalom Ruszka-havas néven is említ, Erdélyben, Hunyad megyében, a Maros folyó Déva és Marosillye közti szakaszától délre terül el. Keleti lábánál folyik délről észak felé a Cserna-patak, középkori, magyar nevén Egregy, amely Dévától keletre torkollik a Marosba. A Ruszka-hegységben ered és keleti irányba folyik Nándor és Felsőpestes településeken át, majd Vajdahunyad és Déva között, Alpestesnél a Csernába torkollik a Peták-patak, amely a Ruszka-hegység keleti oldalába legyezőszerűen bevágódott völgyek és vízmosások vizeit fogadja be, és vezet le a Csernán keresztül a Marosba.

A Ruszka-hegység északnyugati szárnyán nagyobbrészt eruptív és metamorf kőzetek vannak felszínen, délkeleti szárnyán, egy délnyugat-

északkelet irányú, széles vetőzóna mentén kréta kori mészkő és dolomit kőzetek kerültek felszín közelbe, többnyire felsőkréta kori és fiatalabb üledékekkel borítva. Az említett vetőzónában, Nándor falu nyugati szélén, tektonikus törésvonal mentén a felszínre bukkan és hosszan nyomozható a jól karsztosodó mészkősáv. A vetőzóna sávjára közel merőlegesen, ugyancsak tektonikus törésvonal preformálta a hegység belsejéből, nyugatról keleti irányba folyó Peták-patak völgyének nyomvonalát.

A két hegyszerkezeti vonal metszéspontján, ahol a patak völgye a mészkősávot évtízezredek alatt erózióval átvágta, impozáns sziklakapu alakult ki, amelynek déli pillére, a Nándor falucska nyugati szélén felmagasodó szikla tövében, a patak medrében langyos forrás fakad, melyben nyilván a vető mentén a mészkőtömeg mélyebb zónájából feltörő meleg víz a leszálló karsztvízzel keveredve jelentkezik. PESTY FRIGYES akadémikus kérdőívére 1865-ben így írt róla a község jegyzője: „*Közepén a falunak buzog egy meleg ásványos forrás, melynek környékében 20–30 öl kiterjedésre vize soha meg nem fagy.*” Ez a soha be nem fagyó forrás jelentős vonzerő, településki-alkító tényező lehetett minden kor embere számára.

Időszámításunk kezdetén ez a vidék a dák királyság része volt, és a mai Vajdahunyadtól délre, a Hátszegi-medence peremén állt Dácia fővárosa Sarmizegethusa. Midőn Traianus római császár seregei 106-ban végleg meghódították Dáciát, annak fővárosa helyén épült föl a római tartományi székhely, Colonia Ulpia Traiana. A rómaiak 271-ig, tehát alig több mint másfél évszázadig tartották megszállva Dáciát, azután visszavonták csapataikat az ellenállhatatlan erejű népvándorlás elől, amelynek viharai azután a dákoknak és a rómaiaknak még a nyomát is elsodorták Erdélyből. A gótok, hunok, gepidák, majd az avarok birodalmának összeomlása után, 830 körül a dunai bolgár kánok csapatai szállták meg Dél-Erdélyt, és hoztak létre településeket a Maros völgyében Déva és Marosújvár között. Székhelyüket a mai Gyulafehérvár helyén alakították ki, és azt a maguk nyelvén Belgrádnak, magyarul Fehérvárnak nevezték. Településeik nyomait, temetőiket az elmúlt évtizedekben tárták fel a régészek (BÓNA 1987). Szolgálónépeikkel művelték a Maros-völgyi és szomszédos sóbányákat, ahonnan az Alföldön és a Dunakanyaron át Morvaországba is szállítottak sót (DÉNES 2001).

A honfoglaló magyarok szorították ki a Maros völgyéből és Dél-Erdélyből a bolgárokat, akiket ők akkor *nándor* népnéven neveztek. A magyar megyeszervezések során alakult ki Hunyad megye, melynek székhelye a mai Vajdahunyad helyén épített földvár lehetett. A megye területén kiterjedt királyi birtokok is voltak, és Déván királyi udvarház állhatott (GYÖRFFY 1987). Az 1200-as években nagy királyi birtokadományok révén számos főúri család jutott itt jelentős birtoktestekhez a királyi uradalomból.

Az 1241-42. évi majd az 1285. évi tatárjárások a vidék magyar lakosságát megritkították. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a birtokosok királyi engedéllyel nagyszabású román betelepítéseket szerveztek, amiknek eredményeként a megye nagyobb részén egy évszázad alatt többségbe került a románság, a következő évszázadok során pedig a korábban színmagyar falvak is teljesen elrománosodtak, bennük az 1800-as évekre a lakosság korábbi magyar voltára nem egy helyütt csak magyar családnevek utaltak (*TÉGLÁS* 1902).

A Peták-patak völgyében kialakult településekről az 1300-as évek elejétől maradtak fenn okleveles adatok, de ezek szövegéből és a települések nevéből következtetni lehet az Árpád-kori előzményekre is. A völgyben valószínűleg Nándor falu a legrégebbi település, amelyet talán éppen a honfoglaló magyarok elől a Maros völgyéből a hegyek közé húzódó nándor (bolgár) családok alapíthattak, akik itt, a hadak útjából félreeső völgyecsékben remélték kivárni a magyarok elvonulását. Az Árpád-korban, valószínűleg még jóval a 13. század előtt, amikor még az egész vidék királyi birtok volt, alakulhatott ki a Peták-patak partján a völgy első magyar települése, Pestes falu, a későbbi Nagy-Pestes, utóbb Felpestes vagy Felsőpestes, amely a 13. század eleji nagy királyi birtokadományozások után a Hermán nembéli birtokoscsalád birtokközpontja lett. Jelentőségét mutatja, hogy neve az első magyar térképen, Lázár deák 1510-es években készült térképén is szerepel (*HAJDÚ – MOLNÁR* 1970). Pestes településből sarjadt ki még az Árpád-korban a völgybéli birtoktest eladományozása előtt, a Peták-patak torkolatánál, a mai Cserna-, akkori nevén Egregy-folyócska partján Alpestes falucska, amely azonban nem került a Hermán nembéliek birtokába. Még az Árpád-korban kialakult egy újabb település is Nándor és Pestes között, Középtelek (utóbb Zsoszány) néven. A Peták-patak vízgyűjtőjén, a hegyek között számos kis falu is létrejött, közülük most csak a Nándortól nyugatra fekvő és az oklevelekben 1499-ben már szereplő Odvas (utóbb Ogres) és Simaság (utóbb Berlog) falucskákat említem, amelyek ugyancsak a pestesi Hermán nembéli ivadékok birtokai voltak. (*DÉNES* 1999).

A Pestes helységnév eddigi értelmezése

A Pestes helységnév már rég fölkelte a földrajzinév-kutatók figyelmét. Abban egyetértettek, hogy a *Pestes* földrajzi név a *pest* köznévnél a valamivel való ellátottságot jelző *-s* képzős származéka, amely olyan helyet jelöl, ahol valamilyen *pest* van vagy volt a névadás idején, de a név jelentését, etimológiáját illetően eltérő vélemények alakultak ki.

A *pest* köznevet a honfoglaló magyarság a Kárpát-medencében talált bolgár-szlávoktól vette át, az általuk beszélt ószláv nyelvben e szónak

kettős jelentése volt: 'kemence', illetve 'barlang, sziklaodú' (MIKLOSICH 1862–1865, 1874, 1886; SADNIK – AITZENMÜLLER 1955), és ilyen értelemben vehette át tőlük a kora Árpád-kori magyarság is azokon a vidékeken, ahol bolgár-szláv népelemekkel érintkezett. A székely népnyelv ma is használja a *pest* köznevet egy kemencefajta megjelölésére, és régi iratok többfelé is említenek *mészpest*-eket 'mészégető kemence' értelemben.

A *Pestes* földrajzi név jelentését vizsgálva HEFTY (1910) természetkutató a *pest* szónak 'szikla' jelentést tulajdonított. A néprajzos BÁTKY (1927) a *pest* köznévből 'kemence' jelentéséből kiindulva úgy foglalt állást, hogy a *Pestes*-ek olyan helyek, ahol mészégető kemencék vannak, illetve voltak. MELICH (1938) becsületesen bevallja, hogy: „*a Pestes pontosabb jelentését nem tudjuk megállapítani*”. KNIEZSA (1963) nyelvészprofesszor a *pest* köznévből származó helynevek tárgyalása során említi a *Pestes* földrajzi neveket, de azok etimológiájának kérdését nem érinti. A közelmúltban elhunyt KISS (1988) a Földrajzi nevek etimológiai szótárában úgy foglalt állást, hogy: „*A Pestes helynév a magyar népnyelvi pest '(mészégető) kemence' főnévnek -s képzős származéka.*”

Csakhogy *Pestes* falu környékén nem épült az Árpád-korban sem vár, sem templom, sem egyéb olyan építmény, amelyhez ott meszet kellett volna ott égetni. Hunyad vagy Déva vára számára pedig nyilván nem kellett ilyen távolban égetni meszet, ha szükség volt rá, találhattak jóval közelebb is. A mészégető kemence, mint *Pestes* település névadásának indítéka valószínűtlennek tűnik.

De a *pest* köznévről — mint említettem — a bolgár-szlávoknál, az ószláv nyelvben nemcsak 'kemence', hanem 'barlang' jelentése is volt, és így vette át tőlük a honfoglalás idején a magyarság is. Jómagam kutatásaim során már évtizedekkel ezelőtt arra a következtetésre jutottam, hogy a *pest* névelemet tartalmazó és hegyet vagy sziklát megjelölő, történeti és élő földrajzi neveinkben (ilyenek pedig a Gerecse-hegységtől a Székelyföldig szép számban előfordulnak) a *pest* szó általában 'barlang' (és nem 'verem, hegy, kőszikla' vagy éppen 'kemence') jelentésű magyar földrajzi köznévről (DÉNES 1975, 1978, 1997, 1999, 2002, 2003).

De vajon a Peták-patak völgyében számításba jöhet-e valamely barlang, sziklaodú a névadás indítékaként? Vizsgáljuk meg ezt a lehetőséget is. Első kérdés, hogy éltek-e a kora Árpád-korban a környéken olyan népelemek, akik a barlangok megjelölésére a *pest* szót használták? A válasz határozott igen! *Pestes* falutól nyugatra, ugyancsak a Peták-patak partján áll a honfoglalás kori bolgárok, akkori nevükön nándorok települése, Nándor falu, amelynek akkori lakosai a barlangok megjelölésére saját nyelvükön nyilvánvalóan a *pest* szót használták. Hogy Nándor falu határában, a települé-

léstől nyugatra vannak barlangok, amelyekből őskori régészeti leletek kerültek elő, azt tudtam a szakirodalomból (*TORMA* 1878, 1880; *TÉGLÁS* 1880, 1882, 1902; *VÉKONY* 1987). De hogy ezeknek a barlangoknak vagy valamelyiküknek köze lenne Pestes település nevéhez, annak még a gondolata sem merült föl eddig senkiben. Én is kezdetben óvatos kétkedéssel gondoltam erre a lehetőségre, hiszen Pestes falu nem karsztos, szelíd domboldalak által közrefogott völgyben fekszik, sziklás hegyoldal nincs a közelében, Nándor faluval, ahol vannak barlangos sziklák, még csak nem is szomszédos, köztük terül el Középtelek (Zsoszány) tágas határa, tehát Pestes falu a Nándori-barlangokról közvetlenül nem kaphatta nevét, amelynek megfejtése ezek szerint nehéz feladat elé állított.

Pestes kutatása középkori oklevelekben

Megkíséreltem ezek után a középkori oklevelekből nyerni kutatásomhoz további adatokat és nem sikertelenül. *GYÖRFFY* (1987) említ Pestes falu kapcsán egy oklevelet, amely a Hermán nembéli birtokos család három ágának 1330. évi egymásközi birtokfelosztását rögzíti. Ezen oklevél szövegének elemzése során megállapítottam, hogy a völgyön Nándor felől Pestesen át az Egregybe igyekvő vízfolyás, a mai Peták neve akkor még *Pestes pataka* (*rivulus Pestus*) volt. Egy *CSÁNKI* (1913) által Középtelek kapcsán említett 1505. évi oklevélből pedig kitűnik, hogy a Nándor felől Középtelken át Pestes falu felé futó vízfolyás, a mai Peták neve akkor Középtelek településen, tehát a pataknak a Pestes falu fölötti szakaszán is *Pestes pataka* volt.

Pestes tehát a középkorban nemcsak a falunév volt, hanem a Nándor felől érkező és a településen keresztül folyó patak neve is! De kettőjük neve közül vajon melyik az elsődleges? A patakot nevezték-e el a településről vagy a települést a patakról? A névtudomány tapasztalatai azt tanítják, hogy ha egy vízfolyásnak és a mellette álló településnek azonos a neve, akkor bizonyosra vehetjük, hogy víznév az ősbibb, az elsődleges. Különösen megerősíti, sőt kétségtelenné teszi ezt, ha a vízfolyást a mellette álló azonos nevű település feletti szakaszán is ezen a néven nevezik (*BENKŐ* 1947). Esetünkben mindkét kritérium fennáll. Minthogy egy 1499. évi, középkori oklevél — mint említettem — a Pestes és Nándor falvak között a patak partján fekvő Középtelek határában, tehát a pataknak Pestes falu fölötti szakaszán is Pestes patakának nevezi a vízfolyást, kétség sem férhet ahhoz, hogy a település kapta nevét a patakról és nem fordítva, tehát a pataknév az ősbibb, az elsődleges, és nevének indítékát a vízfolyás felsőbb szakaszán kell keresnünk. De vajon miről nevezték el a patakot Pestes-nek? Talán mégis egy

ottani barlangról, illetve barlangos, odvas, pestes szikláról kaphatta-e nevét a patak és róla a település? E föltevésem helyességét vagy téves voltát csak terepi kutatással, alapos helyszíni bejárással lehetett megnyugtatóan eldönteni.

Terepi kutatás a Pestes-patak völgyében

Végigjártuk a Pestes-patak széles kitaruló völgyét torkolatától fölfelé, Alpelestől Felsőpestesen és Középlakon át Nándor faluig. Ez utóbbinak nyugati szélén a széles völgyet falszerűen felmagasodó mészkősziklák zárják le, amelyek közt kaput vágott magának a patak soktízezer éves eróziója. A sziklakapunak a patak fölé több mint 100 m-re felmagasodó déli pillére völgyre néző falában, mintegy 50 m-rel a patak szintje fölött messziről látható, tágas barlangszáj tátong. Felkapaszkodtunk a sziklákon és bejártuk az üreget. Két bejárata van, az egyik 5-6 m magas, 4 m széles, a másik 1,5 m átmérőjű. Ezek egyetlen, hatalmas, 12 m hosszú, 9 m széles, közelítőleg ellipszis vagy inkább vese alakú, 38 m kerületű, 9 m-ig felmagasodó terem-be vezetnek, amely szükség esetén számos család számára szolgálhatott menedékhelyül, és a régészeti leletek tanúsága szerint évtízezreken keresztül valóban szolgált is (VÉKONY 1987).

Ezt a sziklabástyában kialakult tágas üreget tehát minden e tájon valaha élt nép ismerte, és ha kellett, ezt a természet alkotta, bevehetetlen sziklaerődöt menedékül használta. Bizonyára ezért húzódott ide, a barlangos, pestes szikla lábához a magyar honfoglaló seregek elől a Maros völgyében állomásozó dunai bolgárok, a nándorok egy csoportja is, hogy itt várja ki a dúló magyarok elvonulását. Aztán itt maradt és idővel beolvadt a magyarságba, de emléküket megőrizte a falu Nándor neve, a magyarság pedig tőlük kapta örökbe a barlang jelentésű *pest* köznevet, amelyből már a magyarok alkották a 'barlangos, odvas' jelentésű *Pestes* földrajzi nevet.

Van tehát barlang a *Pestes pataka* partján tornyosuló szikla falában és ráadásul olyan, a környéken minden korban, mindenki által jól ismert, messziről látszó barlang, amely a régészeti leletek tanúsága szerint az őskor óta a környéken élt minden nép által ismert volt. A kép tehát összeáll.

A vizsgált helynévcsoporthoz kialakulása ezek szerint így vázolható fel: A mai Nándor falu helyén a honfoglalás előtt vagy során letelepült nándorok, dunai bolgárok a falujuk fölött magasodó sziklában nyíló barlangot a maguk nyelvén *pest*-nek nevezték. A völgyben megjelenő magyarok ezt a 'sziklaodú' jelentésű földrajzi köznevet átvették tőlük. Ahogy a Bakony-vidék színmagyar népessége a Bakonybél határában emelkedő barlangos sziklát *Odvas-kő*-nek nevezte Szent István korában és nevezi ma is, itt

azt a sziklát, amelynek oldalában a barlang ürege tátongott *Pestes-kő*-nek vagy röviden *Pestes*-nek nevezték a magyarok, ami pontosan ugyanazt jelenti, mint a bakonybéli *Odvas-kő*. A Pestes szikla tövében csörgedező patakot a *Pestes pataka* névvel jelölte meg a magyar lakosság minden környékbeli számára egyértelműen. A patak alsóbb szakasza mentén utóbb kialakult települést pedig a vízfolyásról nevezték aztán *Pestes*-nek. Ez az etimológia már — úgy érzem — nem támaszthat kétségeket.

Nyilván nem véletlen, hogy a Nándor falu fölött emelkedő barlangos sziklának az odatelepített románok utóbb Deaul Pesteri, magyarul Barlangos-hegy nevet adták, anélkül hogy a magyar Pestes szó értelmét ismerhették volna, hiszen e név eredeti jelentése a lakosság számára a románok betelepítésének idejére már feledésbe merült. A közös szemlélet alapján kialakult párhuzamos helynévadás (*KNIEZSA* 1944) jellemző esete ez, ami egyben megerősíti azt a megállapításunkat, hogy a Pestes földrajzi nevek névadásának indítéka a kora Árpád-korban a magyaroknak, ahogy utóbb, évszázadok múltán a betelepített románoknak is minden bizonnyal a messziről látszó és az egyértelmű helymegjölésre kiválóan alkalmas barlangos szikla volt.

A Pestes szikla barlangjának genezise egyébként minden bizonnyal úgy zajlott le, hogy a Ruzska-hegység belsejéből kelet felé lefutó csapadék eredetű vizek egy nyugat–keleti irányú tektonikus törésvonal mentén évtízezredek alatt völgyet vágtak be maguknak, előbb a lazább felsőkréta üledékekbe, majd a kialakuló völgyre közel merőleges vetőzóna mentén kibukkanó kréta mészkő sziklalépcsőbe is. A hosszantartó, fokozatos bevágódás során a völgy mindkét oldalának mészkőfalában a beszivárgó és kisebb-nagyobb karsztos üregeket kioldó csapadékvizek, valamint a patak oldalazó eróziója együttesen alakította ki a néhány nagyobb és több kisebb barlangot. A Pestes szikla barlangjának létrejöttében szerepet játszhatott a vető mentén a mélykarsztból felnyomuló meleg víz keveredési korróziója is.

Odvas és Berlog

Nándor falutól és a barlangos Pestes-kőtől nyugatra, a Peták-, a középkori Pestes-patak felső szakaszához déli irányból érkező mély vízmosás mentén, az erdő fái közt déli irányban kapaszkodtunk fölfelé az Erdőhát széles, lapos gerincére, ahol Erdőhát falucska, román nevén Dumbrava házai sorakoznak. Mielőtt e falucskát elérnénk a hátság északi oldalában, a vízmosás feje közelében, egymástól mindössze 100–150 méter távolságban két kicsiny házcsoport található, amelyek ma Dumbrava faluhoz tartoznak. Mindkettő már a középkorban kis hegyi falucska volt, egy 1499. évi oklevélből kitűnik, hogy

a délebbinek akkor *Odvas* volt a neve, a tőle északra fekvő pici falu neve pedig akkor *Simaság* lehetett. A tatárjárást követő évszázad nagy román betelepítései nyomán e vidék régi színmagyar népességű falvainak lakossága a következő évszázadokban teljesen elrománosodott, így a régi magyar falvak neve román hangzásúvá változott, vagy egy-egy falu új, román nevet kapott. *Odvas* falu neve az újkorra *Ogres*, *Simaság* román neve *Berlog* lett *CSÁNKI* (1913) fölteveése szerint, és így szerepelnek a 1880-as években fölvetett 1:75 000-es katonai térképen is. Terepbejárásunk alkalmával a két kis házcsoportban csak román nyelvet beszélő néhány asszonyt találtunk, mert a férfiak a földeken dolgoztak. Az asszonyok érdeklődésünkre, hogy ismernek-e a közelben barlangot, nem tudtak fölvilágosítást adni, egyikük mutatott csak nyugat felé, hogy ott a dombok közt van valami lyuk. Elindultunk az elég bizonytalan tájékoztatás alapján keresztül a gazos földeken. Már-már elbizonytalanodtunk, amikor talákoztunk egy román földművessel, aki kérdezősködésünkre már határozottabban mutatott északnyugat felé, hogy ott a domb lábánál van a „*tunel*”. A „*tunnel*” szó a német meg a francia nyelvben és nyilván a románban is 'alagút' jelentésű. Hosszúnak tűnő útszakasz következett, néhol derékig érő gazon, tüskés bokrok, árkokon keresztül egy nagy vízmosáshoz érteztünk, benne mészkősziklákon patak csordogált alá. A vízmosás túloldalán emelkedő domb oldalában mohos mészkősziklák villantak meg.

A vízmosás felső, déli végében hatalmas sziklakaput pillantottunk meg. Ez tehát a „*tunel*” bejárata. Fölfelé kapaszkodva a patakocska mentén, a vízmosás szikláin, impozáns, 10-12 m magas sziklakapuhoz érteztünk, amelynek alján erecske folydogált kifelé. A kapun át tágas átmenő barlangba jutottunk, ahol rövidesen a felső, déli bejárat fénye is fölcsillant, amelynek közelében még a mennyezetén is világított egy ablak, egy fölszakadás nyílása. A tágas átjáró barlangba a közepe táján, nyugatról alacsony, szűk oldalág torkollik be, ebből csordogál ki a patakocska vízere, amelyben apró állatok mozgását figyeltük meg, ezeknek azonosítása további vizsgálatot igényel.

Rátaláltunk hát arra a messziről ugyan nem látható, de a környék lakossága által nyilván mindenkor ismert, föltűnő sziklaüregre, amelyről az Árpád-kori magyarság a sziklát *Odvas-kő*-nek, vagy röviden *Odvas*-nak nevezhette. Az *Odvas* név utóbb a jellegzetes és a környéken egyedülálló sziklaüreg tágabb környékének megjelölésére is alkalmas volt, így a szomszédságában kialakuló kis települést is így jelölték meg, annak földrajzi neve is *Odvas* lett. Az elrománosodó lakosság utóbb, az újkor elejére az *Odvassal* szomszédos, korábbi *Simaság* falucskát is a maga nyelvén *Berlog*-ra keresztelte át. A *bârlog* szó a magyar *barlang* román megfelelője, amit a

románság a szlávoktól vehetett át, mint ahogy a magyarok is (*KNIEZSA* 1955). Tehát itt, az Odvas és a Berlog esetében is párhuzamos helynévadással állunk szemben.

Nem kétséges tehát, hogy bár az erdők mélyén rejtőzködő, de a környék lakossága által jól ismert és számon tartott impozáns sziklaüreg lehetett mind a középkori magyar *Odvas*, mind a románra átkeresztelt *Berlog* települések névadásának indítéka.

A tágas, karsztos átmenőbarlang genezisééről itt csak annyit, hogy azt a mészkő hegylábak a vízmosás útját keresztező sziklanyúlványában a lefutó víz eróziója alakította ki egy litoklázis mentén, de preformálásában szerepet játszhatott a hegylábnaál, a helyi erózió szintjében fakadó kis karsztforrás által kialakított primér vízjárat ürege is.

Összegzés

Terepi kutatásaim eredményeit a történelmi, okleveles adatokkal összevetve megállapíthatom, hogy a Hunyad megyei Pestes-patak meg Pestes települések Árpád-kori névadója nem valamilyen mészégető kemence, hanem a patak partján tornyosuló Pestes vagyis odvas-kő, barlangos szikla volt. És egy másik barlangos szikla, azaz odvas kő volt a névadója a Pestes-patak vízgyűjtő területén kialakult középkori Odvas és Berlog településeknek is.

IRODALOM

- BÁTKY ZS. (1927): Örmény, Örményes. — Magyar Nyelv. 23. p. 215–219.
- BENKŐ L. (1947): Víz- és helységneveink viszonyához. — Magyar Nyelv. 43. p. 259–263.
- BÓNA I. (1987): Daciától Erdőelvéig. A népvándorlás kora Erdélyben. — In: Erdély története. I. Akadémiai Kiadó. Budapest. p. 107–234.
- CSÁNKI D. (1913): Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. V. Budapest.
- DÉNES GY. (1975): A Peskő hegynév és a tarnaleleszi Peskő barlangjai. — Karszt és Barlang I-II. p. 25–28.
- DÉNES GY. (1997): A *Munuhpest* sziklája és a *pest* köznév jelentése hegyek, sziklák nevében. — In: A magyar névtani kutatások legújabb eredményei (egyetemi oktatási segédlet). Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.) I-II. Szerk.: B. GERGELY P. és HAJDÚ M. A Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének kiadása. Miskolc–Budapest. p. 284–288.

- DÉNES GY.* (1999): A Hunyad megyei Pestes-patak völgye középkori történeti földrajza. — Erdély természeti és történeti földrajza. Nyírségi Földrajzi Napok. 1999. okt. 20–22. Nyíregyháza.
- DÉNES GY.* (2002): Magyar karsztföldrajzi szókincsünk középkori elemei. —Karsztfelődés VII. BDF Természetföldrajzi Tanszék, Szombathely. p. 43–51.
- DÉNES GY.* (2003): A bolgárok sószállítmányainak útvonala a Dunakanyaron és a Kisalföldön át Morávia felé a magyar honfoglalás előtti években. A Nándor és Pest történeti földrajzi nevek tanúságtétele. — In: A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza. Szerk.: *FRISNYÁK S. – TÓTH J.* Nyíregyháza–Pécs. p. 43–52.
- GYÖRFFY GY.* (1987): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. III. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- HAJDÚ M. – MOLNÁR J.* (1978): Az első magyar térkép helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 7. sz. ELTE kiadás. Budapest.
- HEFTY GY. A.* (1911): A térszínformák nevei a magyar népnyelvben. — Magyar Nyelvőr. 40. p. 304.
- KISS L.* (1988): Földrajzi nevek etimológiai szótára. Negyedik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- KNIEZSA I.* (1944): A párhuzamos helynévadás. Egy fejezet a településtörténet módszertanából. Budapest.
- KNIEZSA I.* (1955): A magyar nyelv szláv jövevényszavai. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- KNIEZSA I.* (1963): Charakteristik der slawischen Ortsnamen in Ungarn. — *Studia Slavica*. 9. p. 27–44.
- MELICH J.* (1938): Melyik nép nevezte el Pestet *Pest*-nek? — Magyar Nyelv. 34/5-6. p. 129–140.
- MIKLOSICH, F.* (1862–1865): *Lexicon paleoslovenico–greco–latinum*. Wien.
- MIKLOSICH, F.* (1874): *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*. II. — *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch–Historische Classe*. 23. Wien.
- MIKLOSICH, F.* (1886): *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien.
- PESTY F.* (1864–1865): Magyarország helynévtára. Hunyad megyei kötet. Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Budapest.
- SADNIK, L. – AITZENMÜLLER, R.* (1955): *Handwörterbuch zu den altkirchen-slavischen Texten*. 'SGravenhage – Heidelberg.
- TÉGLÁS G.* (1880): A nándori barlangcsoport Hunyadmegyében. — *Természettudományi Közlöny*. 12. p. 303–315.

- TÉGLÁS G.* (1882/1883): A Peták-völgyi őstelepek s a nándori barlangcsoport Hunyadmegyében. — *Archaeologiai Értesítő*. Új folyam. 2. p. 101–112.
- TÉGLÁS G.* (1902): Hunyadvármegyei kalauz. Az Erdélyi Kárpát-egyesület kiadása. Kolozsvár.
- TORMA ZS.* (1879): Neolit kőkorszakbeli telepek Hunyadmegyében. — *Erdélyi Múzeum*. VI. pp. 129–155, 190–192, 193–211.
- TORMA ZS.* (1880): A nándori barlangcsoportozat. — *Erdélyi Múzeum*. VII. pp. 153–171, 185–211.
- VÉKONY G.* (1987): Erdély őskora. — In: *Erdély története*. I. Akadémiai Kiadó. Budapest. p. 13–32.